

УДК 339.92

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-11>

Туролєв Г. О.

аспірант кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Turolyev Glib

SHEI "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman"

КОНЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ У ТЕОРЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ПРОЦЕСІВ ОФШОРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Фінансово-господарська діяльність бізнес-структур у глобальних умовах характеризується значним розширенням масштабів і диверсифікацією організаційно-управлінських форм, інновацізацією і діджиталізацією виробничих процесів, докорінною модернізацією технологічного базису у форматі індустрії 4.0, а також системною розбудовою корпоративних мереж й дедалі глибшою інтеграцією до них національних економік практично усіх країн світу. У статті розкрито трансформаційні зміни, яких зазнали сутнісний зміст, механізми реалізації, форми і рівні офшоризації бізнес-діяльності під впливом провідних закономірностей і тенденцій розвитку світового господарства на різних етапах його еволюційного поступу. Доведено, що теоретична кваліфікація бізнес-офшорингу завжди стикається зі значними методологічними труднощами, пов'язаними як з постійною диверсифікацією міжнародного бізнесу та ускладненням його організаційних й управлінських структур, так і урізноманітненням форм взаємодії бізнесу і держави у процесі реалізації суспільного договору. Значну увагу приділено дослідженню парадигми міжнародного бізнесу та обґрунтуванню її універсального характеру щодо пояснення об'єктивних причин офшоризації бізнесу, прямих іноземних інвестицій та економічної діяльності багатонаціональних підприємств як у регіональному, так і глобальному вимірах.

Ключові слова: теорії міжнародного бізнесу, офшоризація бізнес-діяльності, багатонаціональні підприємства, теорія Хекшиєра-Оліна, еkleктична теорія, теорія інтерналізації.

CONCEPTS OF INTERNATIONAL BUSINESS IN THEORETICAL DISCOURSE OF OFFSHORIZATION PROCESSES OF ECONOMIC ACTIVITY

Financial and economic activity of business structures in global conditions is characterized by significant expansion of scale and diversification of organizational and managerial forms, innovation and digitalization of production processes, radical modernization of technological base in the format of industry 4.0, as well as systematic development of corporate networks and further deeper integration into them of national economies of almost all countries of the world. Under such conditions and taking into account the dominance of multinational enterprises (MNEs) in the world economic structure, the question of utilization of mechanisms and tools of offshorization of economic operations raised to a great extent in the context of realization of diversification of outsourcing corporate strategies, tax planning and erosion of tax base. Since 2010s, the world theoretical discourse of international business outlines offshorization of economic activity into a separate and independent direction of the general theory of competitive advantages and factors of production, although a scientific interest in this issue originated in classical political economy and theories of international trade, direct and portfolio foreign investment, multinational enterprises, management and the international division of labor. The article reveals the transformational changes that have undergone the essential content, implementation mechanisms, forms and levels of offshorization of business activities under the influence of leading patterns and trends in the development of world economy at different stages of its evolutionary progress. It is proved that the theoretical qualification of business offshoring always faces significant methodological difficulties related to the constant diversification of international business and the increasing complexity of its organizational and managerial structures, as well as the diversification of business and state interaction in the implementation of the social contract. Considerable attention is paid to the study of the paradigm of international business and justification of its universal nature to explain the objective reasons of offshorization of business, foreign direct investments and economic activity of multinational enterprises in both regional and global dimensions.

Keywords: theories of international business, offshorization of business activity, multinational enterprises, Heckscher-Ohlin theorem, eclectic theory, internalization theory.

JEL classification: D21, F21, F23.

Постановка проблеми. У першій чверті XXI ст. найбільш потужний вплив на структурну динаміку й кількісно-якісні параметри глобальної бізнес-діяльності справляють системні процеси її офшоризації. Вони набувають свого речового змісту насамперед у нарощуванні багатонаціональними підприємствами своїх конкурентних переваг на основі інтерналізації господарських і фінансових операцій, повного чи часткового переміщення за кордон окремих ланок виробничих процесів, мінімізації транзакційних витрат, реструктуризації менеджменту, а також реалізації кор-

поративних стратегій податкового адміністрування. Матеріальним ядром сучасного бізнес-офшорингу є також масштабні транскордонні операції з капітальними ресурсами, включаючи процедури отримання лістингу цінних паперів на міжнародних фондових майданчиках, захист активів від недружніх поглинань, спрощення процедур їх продажу чи зміни власника, виконання режимів гарантування захисту капіталу іноземних інвесторів та ін. Виходячи з цього, високої актуальності набувають питання, пов'язані з комплексним дослідженням генезису й еволюції теоретич-

ного дискурсу процесів офшоризації бізнес-діяльності через призму концепцій міжнародного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш глибоку розробку питань, пов'язаних з теоретико-методологічними засадами офшоризації бізнес-діяльності, аналізом її форм, рівнів і механізмів, оцінкою впливу на структурну динаміку національного і глобального економічного розвитку, містять праці таких вітчизняних і зарубіжних учених як: А. Заблоцький [19]; Є. Мехтієв [21]; З. Луцишин, Н. Южаніна, Т. Фролова, М. Мазур і Д. Перебийніс [22]; А. Кобхам і П. Янські [5]; Е. Кривеллі, Де Муей і М. Кін [6]; Г. Панова, І. Туруєв і І. Яригіна [23]; О. Лібман [12]; Рогач О. [26; 27]; Б. Хейфец [30]; А. Шелепов [31] та багатьох інших.

Мета статті полягає у розкритті генезису та еволюції теоретичного дискурсу процесів офшоризації економічної діяльності через призму парадигми міжнародного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Офшоризація бізнес-діяльності набула у глобальних умовах величезних масштабів і диверсифікованих форм прояву. Підтвердженням цього є, зокрема, дані міжнародної дослідницької організації Tax Justice Network, згідно яких в офшорних юрисдикціях акумульовано нині інвестиційного капіталу на загальну суму від 21 до 32 трлн дол. США [17, с. 5], що становить близько третини глобального валового внутрішнього продукту. Через використання багатонаціональними підприємствами податкових «притулків» національні уряди щороку втрачають, за різними оцінками, від 500 до 600 млрд дол. США [6], не отримуючи належних доходів від корпоративного податкового оподаткування.

Фундаментальність, об'єктивна обумовленість й історична незворотність процесів офшоризації бізнес-діяльності у глобальному економічному середовищі актуалізують підвищену увагу зарубіжних і вітчизняних учених до теоретико-методологічних питань їх дослідження. У даному контексті не можемо не звернути увагу на той факт, що сутнісний зміст, механізми реалізації, форми і рівні офшоризації бізнес-діяльності в останні два століття зазнавали постійних трансформаційних змін у відповідності з провідними закономірностями і тенденціями розвитку світового господарства на різних етапах його еволюційного поступу. Відтак – теоретична кваліфікація, як власне й категоріальна ідентифікація, даного процесу завжди стикається зі значними методологічними труднощами, пов'язаними як з постійною диверсифікацією міжнародного бізнесу та ускладненням його організаційних й управлінських структур, так і урізноманітненням форм взаємодії бізнесу і держави у процесі реалізації суспільного договору.

На нашу думку, ключовою гносеологічною рисою сучасної теорії офшоризації бізнес-діяльності є її розвиток на мультипарадигмальній основі. Вона включає парадигму міжнародного бізнесу, а також управлінську, податкову та інституційну парадигми. Усі вони, безперечно, можуть бути ідентифіковані саме як парадигми, оскільки повною мірою відповідають ідентифікаційним критеріям Т. Куна в якості загальноновизнаних наукових досягнень, які упродовж певного часу дають науковій спільноті модель постановки наукових проблем та їх розв'язання [20, с. 17]. При цьому не можна

випускати з уваги ще одну важливу обставину: кожна з цих парадигм, з одного боку, має певною мірою відносний характер, а відтак – не здатна інтегрувати усю сукупність існуючих теоретичних поглядів на дану проблему; а з другого – усі вони характеризуються чітко вираженою конвергенцією і взаємозбагаченням окремих елементів, що власне підтверджує чітко виражену трансдисциплінарність сучасного теоретичного дискурсу процесів бізнес-офшорингу.

Що стосується парадигми міжнародного бізнесу, то однією з її ключових ознак є, на нашу думку, її універсальний характер щодо пояснення об'єктивних причин транснаціоналізації бізнесу (у тому числі на основі офшорних операцій), прямих іноземних інвестицій та господарських операцій багатонаціональних підприємств як у регіональному, так і глобальному вимірах. І хоч теорія міжнародного бізнесу в об'язковому порядку враховує дію специфічних для міжнародного економічного середовища чинників (валютні курси, податкові і кредитні ставки, валютні й інфляційні ризики, умови валютних паритетів, стан платіжних балансів та ін.) [28, с. 25], однак ключові принципи ухвалення компаніями й організаціями управлінських рішень щодо екстерналізації своїх господарських операцій є незмінними у довгостроковому періоді.

Є всі підстави стверджувати, що методологічна база, як власне й теоретичні витoki, парадигми міжнародного бізнесу сформувалась ще у надрах теорій абсолютних (А. Сміт) і відносних переваг (Д. Рікардо). Згідно цих теорій, кожна країна може мати абсолютні чи відносні переваги у виробництві певного товару чи послуги, що є по суті відображенням її ресурсних можливостей брати участь у міжнародній торговельній діяльності. При цьому абсолютні переваги можуть бути кваліфіковані як здатність країни виробляти товари і послуги більш ефективно, порівняно з іншими, за однакового обсягу виробництва. Інакше кажучи, теорія абсолютних переваг по суті уперше у світовому теоретичному дискурсі заклала методологічні основи бізнес-офшорингу як принципу мінімізації витрат. Зокрема, у своїй фундаментальній праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» А. Сміт на глибокому теоретичному рівні аналізує проблему поділу праці (на прикладі мануфактури) як основи підвищення її продуктивності й результативності економічної діяльності. Тож саме з цього часу у світовій економічній думці чимраз більшою мірою утверджується наукова ідея щодо економічної доцільності перенесення за кордон виробничих операцій, що власне і сформувало міцні підвалини теоретичних знань у царині політичної економії.

Подальший розвиток теорії абсолютних переваг пов'язується з працею Д. Рікардо «Основи політичної економії та оподаткування». Як фундатор теорії порівняльних переваг, Д. Рікардо наголошує на необхідності всебічного нарощування масштабів і диверсифікації структури експортних поставок країн на світові ринки, що є запорукою прискорення їх макроекономічної динаміки. У розвиток теоретичних напрацювань А. Сміта, Д. Рікардо формулює основний методологічний засновок теорії порівняльних переваг: надлишок у країн тих чи інших ресурсів визначає їх виробничу спеціалізацію, а брак певних товарів і послуг компенсується у результаті міжнародних обмінних операцій.

Наголосимо, що даний висновок підтверджується усіма наступними цивілізаційними етапами світогосподарського розвитку, у якому неухильно зростало значення транскордонних потоків фінансового капіталу, інтернаціоналізації усіх форм економічних операцій суб'єктів господарювання, перенесення ними за кордон фінансової діяльності та окремих ланок виробничих процесів. Тож, як бачимо, саме теорії абсолютних і відносних переваг впритул наблизились до концептуального уявлення про сутність офшоризації бізнес-діяльності та причини зародження зарубіжного аутсорсингу, хоч у той далекий час дане явище не набуло чіткого категоріального визначення.

На новий рівень концептуального осмислення джерел і рушійних сил розвитку офшоризації бізнес-діяльності було піднесено у теорії Хекшера-Оліна. Як відомо, вона пояснює міждержавні торговельні відносини різнорівневою забезпеченістю країн виробничими факторами, що лежить в основі суттєвих відмінностей у рівні відносних цін на фактори виробництва (працю і капітал). З погляду ж офшорингу бізнес-діяльності, дана теорія містить, на нашу думку, вагомий конструктивні елементи щодо пояснення об'єктивних передумов формування у суб'єктів господарювання усталених мотиваційних установок щодо перенесення виробництва своїх товарів і послуг до інших держав.

Наголосимо також, що, згідно даної теорії, міжкрайові порівняння рівня виробничих витрат в обов'язковому порядку мають враховувати транспортно-логістичні і податкові витрати; витрати, пов'язані із захистом прав власності, політико-правовим режимом, а також корупційними, економічними, валютними, кредитними та іншими ризиками. Відтак – їх врахування дає змогу теорії Хекшера-Оліна повною мірою обґрунтувати економічні передумови фрагментації виробничих процесів за тими країнами, де можливо налагодити продукування товарів і послуг з найменшими трансакційними витратами.

Однак, найбільшого розвитку теорія міжнародного бізнесу отримує лише у кінці 1960-х років як законодавча реакція західних науковців на стрімку динамізацію у післявоєнний період міжнародних інвестиційних процесів, нарощування масштабів і диверсифікацію господарської діяльності багатонаціональних підприємств, монополізацію ними ключових сегментів світового ринку та посилення впливу на світову регуляторну систему і національні уряди приймаючих країн. Варто додати, що у сукупності своїх концептуальних засновків парадигма міжнародного бізнесу сучасного теоретичного дискурсу процесів офшоризації бізнес-діяльності репрезентує надскладну архітектуру як традиційних, так і новітніх методологічних підходів дослідження широкого спектру форм і рівнів господарської діяльності багатонаціональних підприємств, що реалізуються у національному, регіональному і глобальному бізнес-середовищі.

Так, найбільш глибоке концептуальне осмислення зазначеної проблематики пов'язується з іменами Р. Алібера, С. Гаймера, П. Баклі, М. Кессона, А. Ругмана, М. Портера, Д. Стопфорда, А. Чандлера та низки інших учених. Своїми фундаментальними працями [1; 9; 16] ці учені заклали по суті міцні теоретичні підвалини дослідження зарубіжних операцій міжнародних компаній, що ґрунтуються, головним чином, на ідеї

щодо ринкових конкурентних переваг та економічних вигод, отримуваних БНП від посилення внутрішньо-корпоративного координування своїх фінансово-господарських операцій. Усі вони пояснювали зарубіжну виробничу діяльність компаній в основному через призму теорії промислової організації та теорії розміщення [24, с. 257].

Зокрема, теорія прямого іноземного інвестування та багатонаціональних підприємств С. Гаймера містить піонерні на той час ідеї, які стосуються мотивації БНП щодо перенесення своїх господарських операцій за кордон. З-поміж них учений виокремлює ключову: стратегічне стремління компаній корпоративного сектору максимізувати для себе економічні ефекти від недосконалості структурних параметрів ринку на основі реалізації так званих неринкових трансакцій [27, с. 130]. Йдеться насамперед про економічні ефекти, отримуваними багатонаціональними підприємствами у формі здобуття монопольних ринкових позицій, розширення їх доступу до виробничих факторів і ринкових сегментів зарубіжних країн, встановлення монопольно високих цін на свої товари і послуги, а також отримання економії на масштабуванні власного міжнародного виробництва та використанні зарубіжних дистрибуційних каналів.

Наступний етап розвитку теоретичного дискурсу процесів офшоризації бізнесу пов'язується з розробкою у 1970-х роках еkleктичної теорії Дж. Даннінга, яка органічно інтегрувала на своїй методологічній платформі концептуальні підходи С. Гаймера і Ч. Кіндлбергера, наукові ідеї школи інтерналізації П. Баклі і М. Кессона та ключові засновки загальної методології макроекономічних теорій прямого інвестування. Еkleктична теорія, що здобула свого завершеного концептуального оформлення у циклі наукових праць Дж. Даннінга у період 1983-1993 рр., об'єднує цілу низку конструктивних елементів різних теоретичних підходів, згрупованих ученим у переваги власності, переваги розміщення та переваги інтерналізації. Таким чином, комплексний аналіз зазначених переваг компаній у процесі їх прямого іноземного інвестування дав змогу Дж. Даннінгу узагальнити ключові передумови інтерналізації компаніями власних господарських операцій на основі розбудови ними так званих «внутрішніх ринків» та зниження трансакційних витрат на генерування і світове поширення знань і технологій [7, с. 21-24].

Ще однією важливою, з точки зору розвитку теоретичного дискурсу процесів офшоризації бізнес-діяльності, заслугою Дж. Даннінга є виокремлення ученим цілої низки дисциплінарних напрямів, вивчення яких здатне, на його думку, суттєво удосконалити ідеї еkleктичної парадигми та надати останній більшої прогностичної спроможності. Це, зокрема, менеджмент, організація та фінанси компаній, міжнародні відносини, регіональні та правові дослідження, економічна історія [26, с. 25]. Як бачимо, увесь подальший хід глобальної економічної історії лише підтвердив правильність подібних міждисциплінарних методологічних підходів, здатних найбільш системно пояснити феномен іноземних операцій компаній та ключові закономірності і тенденції розвитку міжнародного виробництва.

З огляду на високу динаміку мереживізації міжнародного бізнесу та формування глобальних вартісних

ланцюгів, з початку 2000-х років парадигма міжнародного бізнесу активно розвивається у загальному руслі теорії фрагментації міжнародного виробництва М. Портера, Р. Джонса і Г. Кежковські; міжорганізаційної теорії багатонаціональних підприємств С. Гошала та К. Бартлета; концепції «флагманських мережевих БНП» А. Ругмана; теорії «глобальної фабрики» П. Баклі та ін. [27, с. 549-582]. Зокрема, С. Гошал та К. Бартлет у своїх працях уперше відходять від пануючого на початку 1990-х років підходу щодо аналізу внутрішніх трансакцій багатонаціональних підприємств до дослідження зовнішнього середовища їх діяльності як визначального фактору формування їх корпоративних структур. При цьому дочірні компанії БНП розглядаються з точки зору формування ними у кожній країні локалізації власних мереж відносин, об'єднаних в організаційні підсистеми відносин усередині загальнокорпоративної мережі дочірніх підприємств [27, с. 551, 555].

Водночас, М. Портер у комплексному аналізі детермінантів конкурентних переваг багатонаціональних підприємств акцентує особливу увагу на послідовності певних стадій їх господарських операцій, залучених до процесів виробництва товарів та послуг [25, с. 74]. Теоретичні ж розробки Р. Джонса і Г. Кежковські [10] містять глибоку розробку питань щодо фрагментації процесу створення багатонаціональними підприємствами вартості та впливу фрагментації міжнародного виробництва на рівень виробничих витрат компаній. Крім того, важливе методологічне значення мають також розробки учених у царині дослідження порівняльних переваг фірм у виробництві окремих товарних фрагментів, процесів ціноутворення на них, оцінки вигод і втрат підприємницького сектору від дезінтеграційних процесів у виробництві, а також ступеня впливу фрагментаційних процесів на рівень реальних заробітних плат у приймаючих країнах і характер розподілу доходів [27, с. 587-593].

Узагальнюючи, наголосимо наступне: з погляду об'єкта нашого дослідження, основні положення парадигми міжнародного бізнесу, що пояснюють економічну природу і цільову мотивацію бізнес-офшорингу, у контексті їх теоретичного базису та практичного застосування, можна узагальнити у такий спосіб:

по-перше, офшоризація бізнес-діяльності є невід'ємним компонентом глобального вартісного лан-

цюга та механізмом оптимізації міжнародного економічного співробітництва, включаючи торгівлю і підприємництво;

по-друге, бізнес-офшоринг виконує надважливу інструментальну роль в управлінні ризиками підприємницької діяльності, стабілізації компаніями платежів, недопущенні касових розривів та регулюванні цін на товари і послуги за експортно-імпортними операціями;

по-третє, офшоризація бізнес-діяльності є специфічним способом самофінансування компаній та кептивного (внутрішньокорпоративного) страхування їх господарських операцій;

по-четверте, бізнес-офшоринг ефективно реалізує механізм передачі обладнання за лізинговими операціями, найму персоналу, продажу авторських прав та постачань давальницької сировини;

по-п'яте, офшоризація бізнес-діяльності є необхідним інструментом реалізації трастових операцій з нерухомим майном, купівлі закордонної нерухомості, а також здійсненні інвестиційної і спекулятивної діяльності на світових фінансових ринках, у тому числі каналами глобальної банківської системи [23, с. 103, 104].

Висновки. Підбиваючи підсумок, відзначимо, що парадигма міжнародного бізнесу є найбільш універсальною теоретичною платформою у поясненні об'єктивного характеру офшоризації економічної діяльності, транскордонного руху капітальних ресурсів та процесу інтернаціоналізації інвестиційно-виробничих операцій компаній й організацій. Зародившись ще у надрах теорій абсолютних і відносних переваг, теорії міжнародного бізнесу з початку 1960-х років еволюціонують від концепцій зарубіжних операцій міжнародних компаній до теорій інтерналізації їх господарських операцій і розбудови «внутрішніх ринків» (1970-1980-ті роки) з наступним переходом до теорій глобальних ланцюгів доданої вартості, фрагментації і мереживізації міжнародного виробництва (з кінця 1990-х років). Їх засадничі положення кваліфікують процеси офшоризації бізнес-операцій як елемент глобального вартісного ланцюга, механізму оптимізації міжнародних економічних операцій, способу самофінансування і кептивного страхування компаній, інструмента їх інвестиційної і спекулятивної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Aliber R. Z. A Theory of Direct Foreign Investment. The International Corporation, Ed. by Ch. Kindlberger, Cam., Mass., MIT Press, 1970.
2. Bartlett C. A., Ghoshal S. *Transnational management*. Vol. 4. McGraw Hill, 2000.
3. Buckley P. J. *Multinational Enterprise and the Globalization of Knowledge*. New-York: Palgrave Macmillan, 2006.
4. Casson M. C., Buckley P. J. *The Theory of Internationalization*. Recent Research on the Multinational Enterprise. London, 1991.
5. Cobham A., Jansky P. Estimating illicit financial flows. A critical guide to the data, methodologies and findings. January 2020.
6. Crivelli E., De Mooij R., Keen M. Base Erosion, Profit Shifting and Developing Countries. IMF Working Paper 15/118, International Monetary Fund. Washington, DC, 2015.
7. Dunning J. The Theory of International Production. *International Trade Journal*. 1998. № 3. P. 19–27.
8. Ghoshal S., Bartlett C. A. The multinational corporation as an interorganizational network. *Academy of management review*. 1990. No. 15. P. 603–626.
9. Hymer S. *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Investment*. MIT Press, 1976.
10. Jones R. W., Kierzkowski H. The role of services in production and international trade: A theoretical framework. *The Political Economy of International Trade*. Oxford, Basil Blackwell. 1990. P. 31–48.
11. Kindleberger C. P. *American Business Abroad: Six Lectures on Direct Investment*. New Haven: Yale University Press, 1969.
12. Libman A. International Experience of Tax Optimization – The Role of Tax Competition and Offshore in Global Economy. MPRA Paper No. 17042. 2004.

13. Penrose E. T. *The Theory of the Growth of the Firm*. Oxford: Basil Blackwell, 1963.
14. Porter M. E. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: The Free Press, 1980.
15. Rugman A. M., Verbeke A. A perspective on regional and global strategies of multinational enterprises. *Journal of International Business Studies*. 2004. No. 35 (1). P. 3–18.
16. Stopfor J. M., Dunning J. H., Haberich K. *The world directory of international enterprises*. 1980.
17. *The Price of Offshore Revisited. New Estimates for Missing Global Private. Wealth, Income, Inequality, and Lost Taxes*. Tax Justice Network, July 2012.
18. Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Cycle. *Quarterly Journal of Economics*. 1966. No. 80. P. 190–207.
19. Заблоцький А. В. Офшоринг на світовому ринку послуг: теорія та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 110 (1). С. 15–21.
20. Кун Т. Структура научних революцій. Пер. с англ. / сост. Б. Ю. Кузнецов. Москва : ООО «Изд-во АСТ», 2002.
21. Луцишин З. О., Мехтієв Є. О. Офшорні фінансові центри у глобальному русі капіталів. *Міжнародна економічна політика*. 2017. 2 (27). С. 62–94.
22. Луцишин З., Южаніна Н., Фролова Т., Мазур М., Перебийніс Д. Сучасна офшоризація бізнесу у контексті національної фіскальної безпеки. *Міжнародна економічна політика*. 2019. № 1 (30). С. 70–112.
23. Панова Г. С., Туруев І. Б., Ярыгина І. З. Деофшоризация как фактор развития национальной экономики. *Вестник МГИМО – Университета*. 2014. № 2 (35). С. 102–112.
24. Підчоса О. В. Формування теорії транснаціональних корпорацій: базис та тенденції розвитку. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Випуск 94. (Частина II). С. 257–265.
25. Портер М. *Международная конкуренция*. Пер. с англ. М.: Международные отношения, 1993.
26. Рогач О. І. Міждисциплінарна матриця парадигми Даннінга. *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»*. 2018. Том 1. № 15. С. 24–27.
27. Рогач О. *Теорії міжнародного бізнесу*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018.
28. *Сучасні тенденції міжнародного руху капіталу : монографія / за ред. Рогача О. І.* Київ : «Видавництво «Центр учбової літератури», 2019.
29. Філіпенко А. С., Дзюба П. В. Теорія міжнародного бізнесу: від народження до сьогодення. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2019. Випуск 138. С. 166–179.
30. Хейфец Б. А. *Офшорные финансовые сети в мировой экономике / География мирового развития. Выпуск 2: Сборник научных трудов / Под ред. Л. М. Синцера*. Москва : Товарищество научных изданий КМК, 2010. С. 80–98.
31. Шелепов А. В. Проект BEPS: глобальное сотрудничество в сфере налогообложения. *Вестник международных организаций*. 2016. Т. 11. № 4. С. 36–59.

References:

1. Aliber R. Z. (1970) *A Theory of Direct Foreign Investment*. The International Corporation, Ed. by Ch. Kindleberger, Cam., Mass., MIT Press.
2. Bartlett C. A., Ghoshal S. (2000) *Transnational management*. Vol. 4. McGraw Hill.
3. Buckley P. J. (2006) *Multinational Enterprise and the Globalization of Knowledge*. New-York: Palgrave Macmillan.
4. Casson M. C., Buckley P. J. (1991) *The Theory of Internationalization. Recent Research on the Multinational Enterprise*. London.
5. Cobham A., Jansky P. (2020) *Estimating illicit financial flows. A critical guide to the data, methodologies and findings*.
6. Crivelli E., De Mooij R., Keen M. (2015) *Base Erosion, Profit Shifting and Developing Countries*. IMF Working Paper 15/118, International Monetary Fund. Washington, DC.
7. Dunning J. (1998) *The Theory of International Production*. *International Trade Journal*, no. 3, pp. 19–27.
8. Ghoshal S., Bartlett C. A. (1990) *The multinational corporation as an interorganizational network*. *Academy of management review*, no. 15, pp. 603–626.
9. Hymer S. (1976) *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Investment*. MIT Press.
10. Jones R. W., Kierzkowski H. (1990) *The role of services in production and international trade: A theoretical framework*. *The Political Economy of International Trade*. Oxford, Basil Blackwell. Pp. 31–48.
11. Kindleberger C. P. (1969) *American Business Abroad: Six Lectures on Direct Investment*. New Haven: Yale University Press.
12. Libman A. (2004) *International Experience of Tax Optimization – The Role of Tax Competition and Offshore in Global Economy*. MPRA Paper No. 17042.
13. Penrose E. T. (1963) *The Theory of the Growth of the Firm*. Oxford: Basil Blackwell.
14. Porter M. E. (1980) *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: The Free Press.
15. Rugman A. M., Verbeke A. (2004) *A perspective on regional and global strategies of multinational enterprises*. *Journal of International Business Studies*, no. 35 (1), pp. 3–18.
16. Stopfor J. M., Dunning J. H., Haberich K. (1980) *The world directory of international enterprises*.
17. *The Price of Offshore Revisited. New Estimates for Missing Global Private. Wealth, Income, Inequality, and Lost Taxes*. Tax Justice Network, July 2012.
18. Vernon R. (1966) *International Investment and International Trade in the Product Cycle*. *Quarterly Journal of Economics*, no. 80, pp. 190–207.
19. Zabloczkyj A. V. (2012) *Ofshoryng na svitovomu rynku poslug: teoriya ta perspektyvy rozvytku [Offshoring at the global services market: theory and prospects]*. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn [Current issues of international relations]*, no. 110 (1), pp. 15–21. (in Ukrainian)
20. Kun T. (2002) *Struktura nauchnykh revolyutsiy [The structure of scientific revolutions]*. Per. s angl. / sost. B. Yu. Kuznetsov. Moscow: ООО «Изд-во АСТ». (in Russian).
21. Lucyshyn Z. O., Mextiyev Ye. O. (2017) *Ofshorni finansovi centry u globalnomu rusi kapitaliv [Offshore financial centers in the global movement of capital]*. *Mizhnarodna ekonomichna polityka [International economic policy]*, no. 2 (27), pp. 62–94. (in Ukrainian)

22. Lucyshyn Z., Yuzhanina N., Frolova T., Mazur M., Perebyjnis D. (2019) Suchasna ofshoryzaciya biznesu u konstrukti nacionalnoyi fiskalnoyi bezpeky [Modern offshore business in the context of national fiscal security]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka [International economic policy]*, no. 1 (30), pp. 70–112. (in Ukrainian)
23. Panova G. S., Turuev I. B., Yarygina I. Z. (2014) Deofshorizatsiya kak faktor razvitiya natsionalnoyi ekonomiki [Deoffshorization as a factor in the development of the national economy]. *Vestnik MGIMO – Universiteta [MGIMO-University Bulletin]*, no. 2 (35), pp. 102–112. (in Russian)
24. Pidchosa O. V. (2010) Formuvannya teoriiy transnacionalnykh korporacij: bazys ta tendencyi rozvytku [Formation of the theory of transnational corporations: basis and development trends]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn [Current issues of international relations]*, vol. 94, pp. 257–265. (in Ukrainian)
25. Porter M. (1993) Mezhdunarodnaya konkurenciya [International competition]. Per. s angl. M.: Mezhdunarodnye otnosheniya. (in Russian)
26. Rogach O. I. (2018) Mizhdyscyplinarna matryca paradygmy Danninga [Interdisciplinary matrix of the Dunning paradigm]. *Mizhnarodni vidnosyny [International relations]*. Seriya «Ekonomiczni nauky», vol. 1, no. 15, pp. 24–27. (in Ukrainian)
27. Rogach O. (2018) Teoriiy mizhnarodnogo biznesu [Theories of international business]. K.: VPCz «Kyyivskiy universytet». (in Ukrainian)
28. Suchasni tendencyi mizhnarodnogo ruxu kapitalu [Current trends in international capital movements] (2019) / za red. Rogacha O. I. Kyyiv: «Vydavnyctvo «Centr uchbovoyi literatury». (in Ukrainian)
29. Filipenko A. S., Dzyuba P. V. (2019) Teoriya mizhnarodnogo biznesu: vid narodzhennya do sгодennya [Theory of international business: from birth to the present]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn [Current issues of international relations]*, vol. 138, pp. 166–179. (in Ukrainian)
30. Heyfets B. A. (2010) Ofshornyie finansovyye seti v mirovoy ekonomike [Offshore financial networks in the global economy]. *Geografiya mirovogo razvitiya, vol. 2: Sbornik nauchnykh trudov. Pod red. L. M. Sintserova. M.: Tovarischestvo nauchnykh izdaniy KMK*, pp. 80–98. (in Russian)
31. Shelepov A. V. (2016) Proekt BEPS: globalnoe sotrudnichestvo v sfere nalogooblozheniya [BEPS Project: Global Tax Cooperation]. *Vestnik mezhdunarodnykh organizatsiy [Bulletin of international organizations]*, vol. 11, no. 4, pp. 36–59. (in Russian)